

УДК 338.48

Самко О.О.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії
і економіки підприємства
Чернігівський державний технологічний університет

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОР РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток туристичної сфери в усіх країнах, що обрали її одним із пріоритетних напрямів економічного зростання, свідчить про вірний вибір держав, що забезпечить підвищення ефективності функціонування економічних систем. За даними ВТО, частка експорту туристичних послуг становить близько 29% у структурі світового експорту послуг і 6% у загальному обсязі світового експорту [9]. Наскільки кожна країна використовує можливості зростаючих потреб людини у туристичних послугах для зміцнення національної економіки, яку частку вона займає у структурі світового туристичного ринку, від того залежить її ринкове позиціонування та темпи економічного зростання. Вищезазначені проблеми і обумовлюють актуальність теми обраного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку туризму, механізмів управління туристичною сферою, специфіки міжнародного ринку туристичних послуг займаються багато науковців. Серед вітчизняних дослідників можна назвати таких як Алешугіна Н.О., Гаман П.І., Гайдук А.Б., Герасимчук З.В., Гудзь П.В., Бейдик О.О., Бутко М.П., Безносок О.О., Гуменюк Ю.П., Коваленко Ю.О., Мацола В.І., Побоченко Л.М., Черніна І.В., Чернюк Л.Г., Черчик Л.М., Цопа Н.В., Швець І.Ю., Щепанський Е.В. та ін. Кожен дослідник збагачує вітчизняну науку новими закономірностями, удосконаленими дефініціями, використовуючи різні методичні підходи. Однак, виникає потреба у сучасних дослідженнях тенденцій розвитку туризму в країні та у співставленні зі світовою динамікою обсягів туристичної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз динаміки показників розвитку туристичного ринку України та виявлення відповідності змін загальносвітовим тенденціям міжнародного ринку туристичних послуг, визначення факторів впливу на окремі ринкові сегменти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз динаміки показників розвитку туризму в Україні дає змогу оцінити рівень використання туристичного потенціалу як на рівні кожного регіону, так і на загальнонаціональному рівні.

Туристичний потенціал – це сукупність всіх наявних ресурсів, необхідних для здійснення туристичної діяльності в нових умовах господарювання, та здатність максимального їх використання для задоволення потреб громадян України та іноземних туристів у якісних послугах [4].

На рівень використання регіональних і національних туристичних можливостей здійснює вплив велика кількість факторів, серед яких можна виділити ті, що стимулюють активізацію використання потенціалу, та фактори, що її обмежують.

Серед обмежуючих чинників можна виділити такі:

- відсутність належного фінансування туристичної сфери на державному та регіональному рівнях;
- політична ситуація в країні та взаємовідносини між країнами в сфері туризму;
- нечіткий розподіл функцій управління туристичною сферою в регіоні, і як наслідок, відсутність відповідної мотивації до вжиття заходів, спрямованих на комплексну взаємодію всіх структурних елементів, і на цій основі створення якісного туристичного продукту та ін.

Серед стимулюючих чинників можна виділити такі:

- існування значної кількості ініціативних осіб, що формують пропозицію туристичного продукту;
- періодичне надходження спонсорської допомоги на організацію туристичних заходів, що демонструє зацікавленість представників бізнесових структур у розвитку туризму в регіоні та країні;
- набутий позитивний імідж регіону, країни;
- загальносвітові тенденції підвищення туристичної активності та ін.

Дослідження туристичного ринку вимагає його сегментації з подальшим визначення меж кожного елемента.

Туристичний ринок – це система економічних відносин, пов'язаних з купівлею-продажем туристичного продукту та формуванням ціни на нього [5].

Під туристичним продуктом будемо розуміти комплекс цінностей, основних і супутніх послуг, який створений для реалізації та здатен задовольнити потреби індивіда як туриста.

Особливістю сфери туризму є те, що частина обсягу послуг, які надаються підприємствами-організаторами подорожей, стосується міжнародного туризму. Це ускладнює побудову факторної моделі із-за перетину площин внутрішнього, виїзного та в'їзного туризму. До того ж, дана специфіка

практично унеможлиблює чітке виокремлення факторів та визначення ступеня їх впливу на кожен з вищенаведених секторів. Систему взаємозв'язків сегментів туристичного ринку зображено на рис. 1.

Рис. 1. Взаємозв'язок сегментів туристичного ринку

Джерело: складено на основі [3]

Деталізуємо взаємозв'язки між сегментами туристичного ринку і пов'яжемо із даними офіційної державної статистики. Отже, у масиві статистичної інформації виділяються наступні показники щодо обсягів наданих туристичних послуг:

- загальний обсяг наданих туристичних послуг в регіоні (1+2+3+4+5 сектори) – Q_{tot} ;
- обсяг туристичних послуг, наданих іноземним туристам (в'їзний туризм) (1 сектор) – Q_{in} ;
- обсяг туристичних послуг, наданих туристам, що виїжджають закордон (виїзний туризм) (2 сектор) – Q_{out} ;
- обсяг туристичних послуг по внутрішньому туризму (3+4+5 сектори) – Q_{dom} .

Отже, загальний обсяг туристичних послуг регіону Q_{tot} буде представлений наступним рівнянням:

$$Q_{tot} = Q_{in} + Q_{out} + Q_{dom}. \quad (1)$$

Відповідно обсяг реалізованих туристичних послуг включає як обсяг послуг, наданих іноземним туристам, так і громадянам України, які виїжджають закордон, та внутрішнім туристам, що пересуваються всередині країни, споживаючи національний туристичний продукт.

Проаналізуємо динаміку розвитку туристичного ринку в Україні (таблиця 1).

В Україні до 2009 року спостерігається позитивна динаміка загального обсягу реалізованих туристичних послуг. Так, у 2004 році в порівнянні з 2003 роком обсяг послуг зріс на 2,2%, у 2005 році – на 29% у порівнянні з попереднім роком, у 2008 році – на 47,6% відносно 2007 року. 2009 рік характеризується спадом попиту на туристичний продукт, про що свідчать зниження темпів зростання обсягів туристичних послуг (116,6% у 2009 році проти 47,6% у 2008 році), проте, в абсолютному вираженні обсяг споживання турпродукту зріс з 8052273,0 тис.грн. до 9387814,0 тис.грн. У 2010 році обсяг послуг скоротився на 13,1%. Такі зміни, перш за все, зумовлені світовою економічною кризою, що потягнула за собою скорочення попиту з боку споживачів туристичних послуг. 2011 рік покращує ситуацію на туристичному ринку, про що свідчить збільшення обсягів на 20,1%. Щодо туристичних потоків, то у 2008 році спостерігається максимум кількості обслуговуваних туристів, в основному, за рахунок зростання виїзного туризму (таблиця 2, рис.2). При цьому, зростає і обсяг наданих туристичних послуг по виїзному туризму (див. табл. 1). Це ті потенційні споживачі національного турпродукту, яких втрачає Україна в той час, коли вони купують іноземну послугу туристичної сфери.

Таблиця 1

Динаміка обсягів туристичних послуг в Україні за 2003-2011 рр.

Роки/ Показ- ники	Обсяг наданих туристичних послуг туристам- іноземцям, тис.грн.	Темп росту (% до попер. року)	Обсяг наданих туристичних послуг туристам, які виїжджали закордон, тис.грн.	Темп росту (% до попер. року)	Обсяг наданих туристичних послуг туристам, охоплених внутрішнім туризмом, тис.грн.	Темп росту (% до попер. року)	Загальний обсяг наданих туристичних послуг, тис.грн.	Темп росту (% до попер. року)
2003	452283,7	*	585454,4	*	1055422,6	*	2093160,7	*
2004	450517,4	99,6	912547,3	155,9	775660,1	73,5	2138724,8	102,2
2005	409633,2	90,9	1304599,2	143,0	1045521,8	134,8	2759754,2	129,0
2006	403476,6	98,5	2219144,7	170,1	1162900,4	111,2	3785521,7	137,2
2007	662870,1	164,3	3284127,8	148,0	1508999,5	129,8	5455997,4	144,1
2008	845583,8	127,6	5447059,7	165,9	1759629,5	116,6	8052273,0	147,6
2009	735172,9	86,9	5240253,2	96,2	3412387,9	193,9	9387814,0	116,6
2010	923876,8	125,7	5335091,6	101,8	1898952,7	55,6	8157921,1	86,9
2011	928957,0	100,5	6303651,8	118,2	2569043,0	135,3	9801651,8	120,1

Джерело: складено за даними [7; 8]

Таблиця 2

Динаміка кількості обслуговуваних туристів в Україні за 2003-2011 рр.

Роки/ Показ- ники	Кількість іноземних туристів, ос.	Темп росту (% до попер. року)	Кількість туристів, які виїжджали закордон, ос.	Темп росту (% до попер. року)	Кількість туристів, охоплених внутрішнім туризмом, чол.	Темп росту (% до попер. року)	Кількість екскур- сантів, ос.	Темп росту (% до попер. року)
2003	590641	*	344332	*	1922010	*	2690810	*
2004	436311	73,9	441798	128,3	1012261	52,7	1502031	55,8
2005	326389	74,8	566942	128,3	932318	92,1	1704562	113,5
2006	299125	91,6	868228	153,1	1039145	111,5	1768790	103,8
2007	372455	124,5	336049	38,7	2155316	207,4	2393064	135,3
2008	372752	100,1	1282023	381,5	1386880	64,3	2405809	100,5
2009	282287	75,7	913640	71,3	1094170	78,9	1909360	79,4
2010	335835	119,0	1295623	141,8	649299	59,3	1953497	102,3
2011	343511	102,3	1395257	107,7	604728	93,1	1322941	67,7

Джерело: Складено за даними [6; 7]

У 2009 році, який «виправляє» ситуацію, зростає обсяг внутрішніх туристичних послуг на 93,9% при одночасному скороченні кількості внутрішніх туристів на 21,1% та виїзних туристів на 28,7%. Це свідчить про те, що обсяг туристичних послуг, що припадає на одного внутрішнього туриста, збільшується, що є позитивним для економіки України, оскільки при цьому зростає рівень використання її сукупного туристичного потенціалу.

Динаміка іноземного туризму є нерівномірною. Спостерігається зростання обсягів послуг, наданих іноземним туристам: у 2007 р. – на 64,3%, у 2008 р. – на 27,6%, у 2010 р. – на 25,7% та на 0,5% у 2011 р. Подібна динаміка помітна і щодо кількості іноземних туристів. Даний сегмент туристичного ринку повинен бути пріоритетним у залученні споживачів та розширенні його меж, оскільки саме його розвиток забезпечить надходження додаткових грошових коштів в економіку України.

Визначимо, чи зумовлена така динаміка розвитку туристичного ринку України загальносвітовими тенденціями. З 2003 р. по 2012 р. помітно невпинне зростання популярності туризму, що характеризується збільшенням кількості міжнародних туристичних прибуттів (з 694,6 млн. у 2003 р. до 1035 млн. у 2012 р.). При цьому, у 2009 році відбулось зменшення кількості прибуттів з 919,6 млн. до 880,3 млн., після чого позитивна динаміка відновилась і зберігається до цього часу. До того ж, зменшились і грошові туристичні надходження (з 944 млрд. дол. до 887,4 млрд. дол.). Отже, 2009 рік відзначився стриманням споживчого попиту на туристичні послуги не тільки в Україні, а й на світовому ринку. Тому можна припустити, що погіршення показників в Україні відповідає загальносвітовим тенденціям, зумовленим глобальною фінансово-економічною кризою. Звідси виникає необхідність

швидкого подолання негативних її наслідків в Україні для збереження конкурентних позицій на міжнародному ринку туристичних послуг (рис. 3).

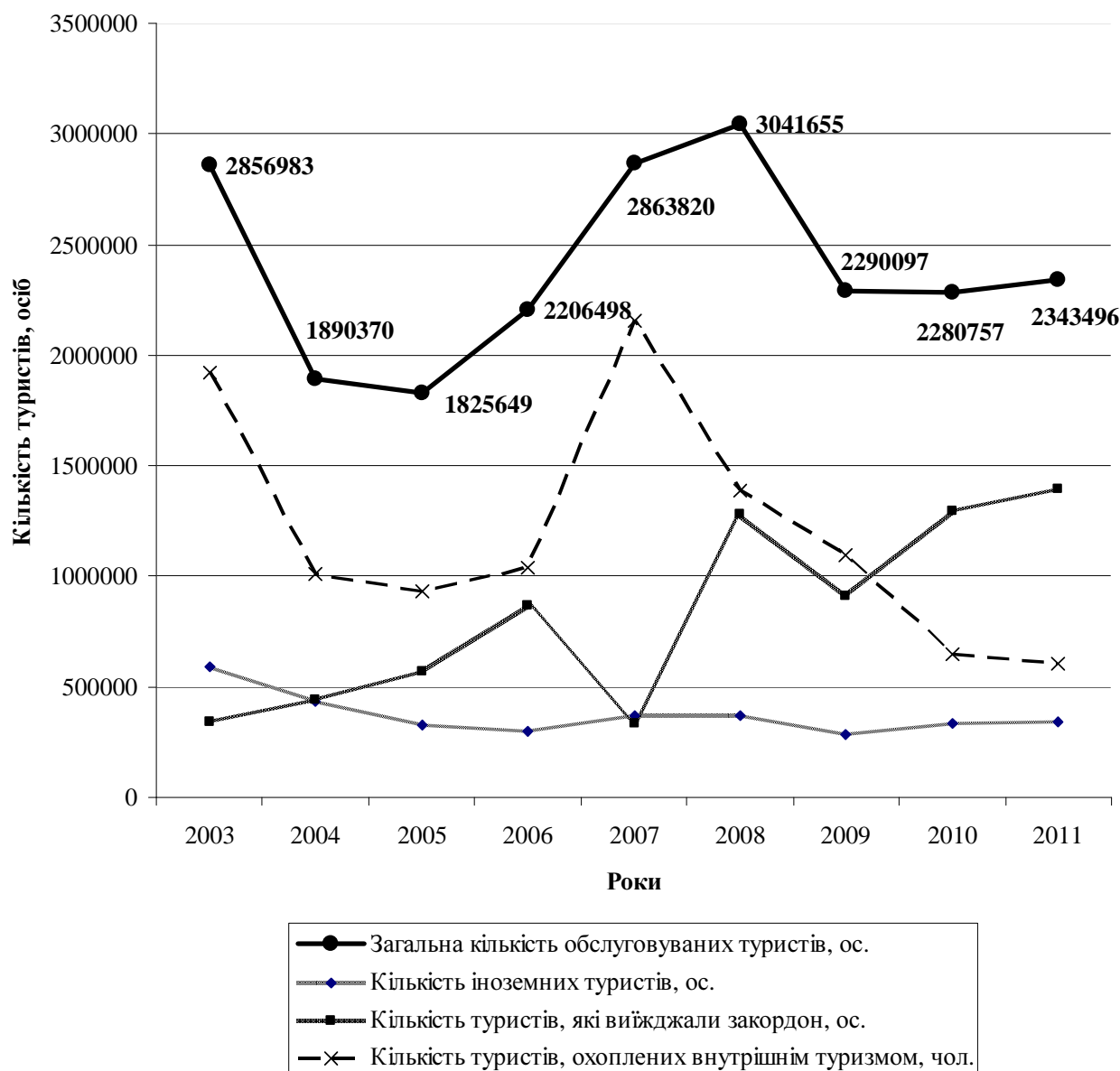

Рис. 2. Динаміка кількості обслуговуваних туристів за 2003-2011 рр.

Проаналізуємо причини і мотиви споживачів купувати туристичні послуги. За метою подорожі розподіл туристів має такий вигляд: найбільшу питому вагу мають туристи, що подорожують з метою відпочинку (82,7% у 2011 р.), 8,8% туристів подорожують з метою лікування, 5% - з метою бізнесу або навчання (рис.4). Найменша частка припадає на спеціалізований туризм (0,2%). Дана структура свідчить про перевагу туризму з метою відпочинку, відновлення людських сил, дозвілля.

З'ясування основних причин динаміки показників розвитку туристичної сфери та зміни структури туристичного ринку дасть змогу передбачити тенденції використання туристичного потенціалу територій та розробити необхідні заходи для зростання економіки регіонів та України в цілому. Загальновідомо, що споживчий попит в певній мірі залежить від купівельної спроможності населення. Проаналізуємо, яким чином наявні доходи населення, що визначають можливості населення у придбанні товарів, впливають на обсяг споживання туристичних послуг. Оскільки обсяги іноземного туризму визначаються рівнем розвитку інших країн та доходами іноземних громадян, що відвідують Україну з метою туризму, то побудуємо кореляційне поле таких показників: наявні доходи населення та обсяг туристичних послуг, реалізованих виїзним та внутрішнім туристам (рис.5).

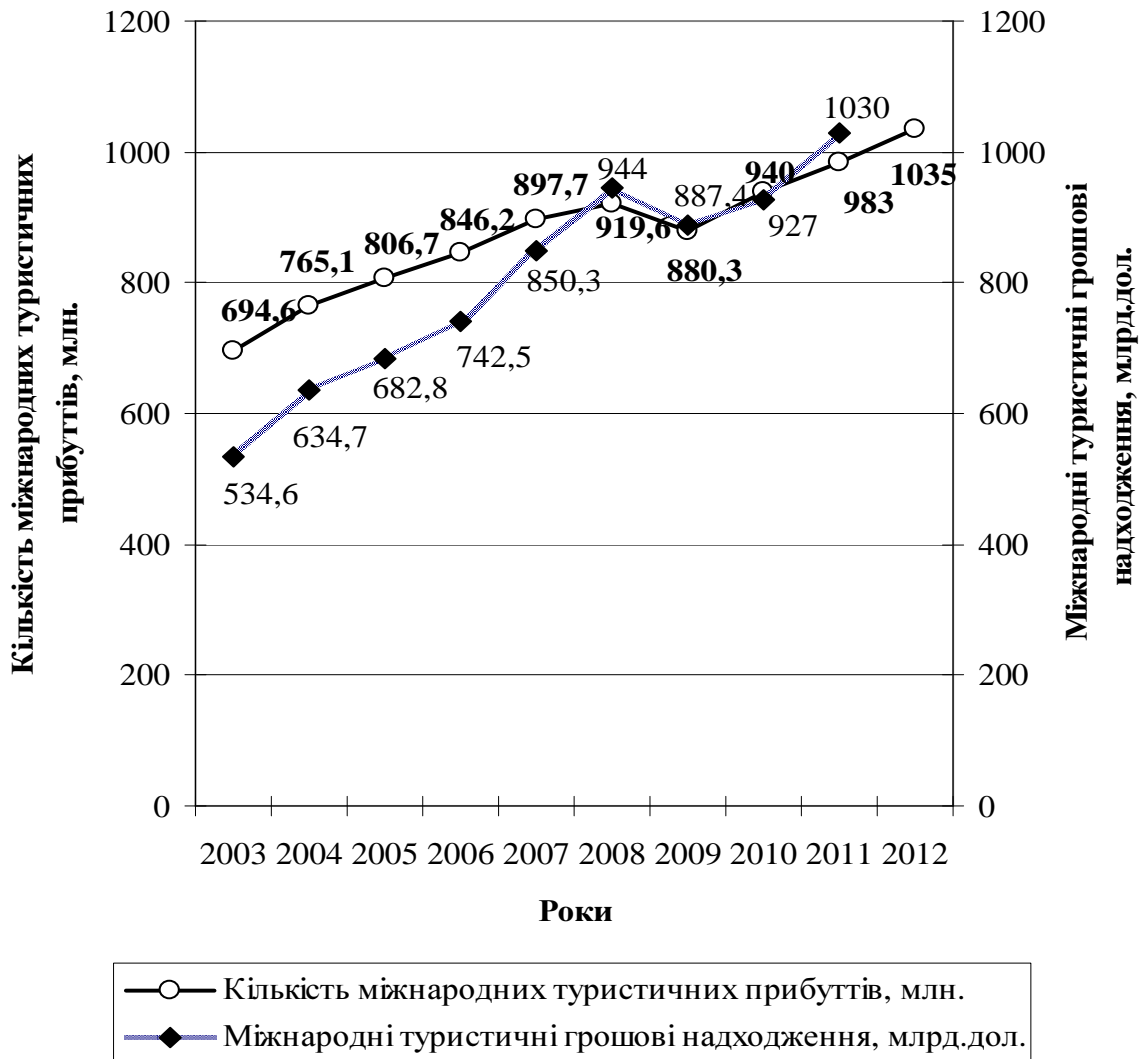

Рис. 3. Динаміка міжнародних туристичних прибуттів та туристичних грошових надходжень за 2003-2012 рр., млн.

Джерело: Побудовано на основі даних [9]

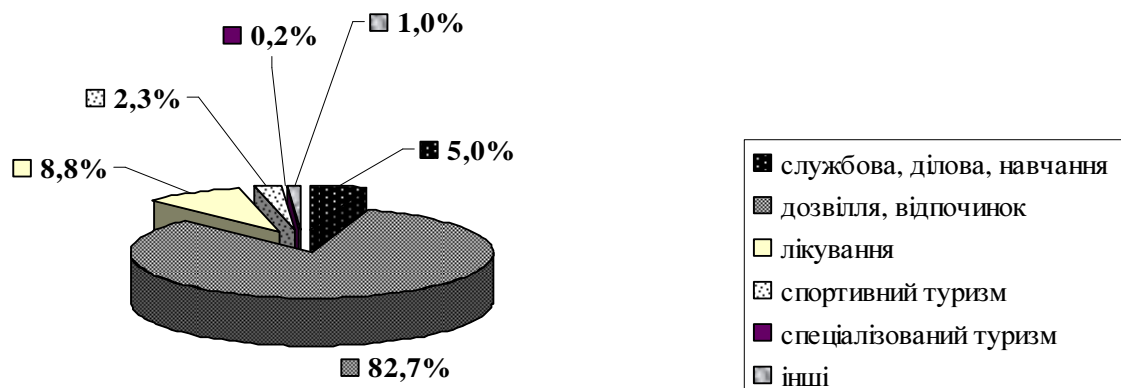

Рис. 4. Розподіл туристів в Україні за метою відвідування у 2011 р.

Джерело: Побудовано на основі даних [8]

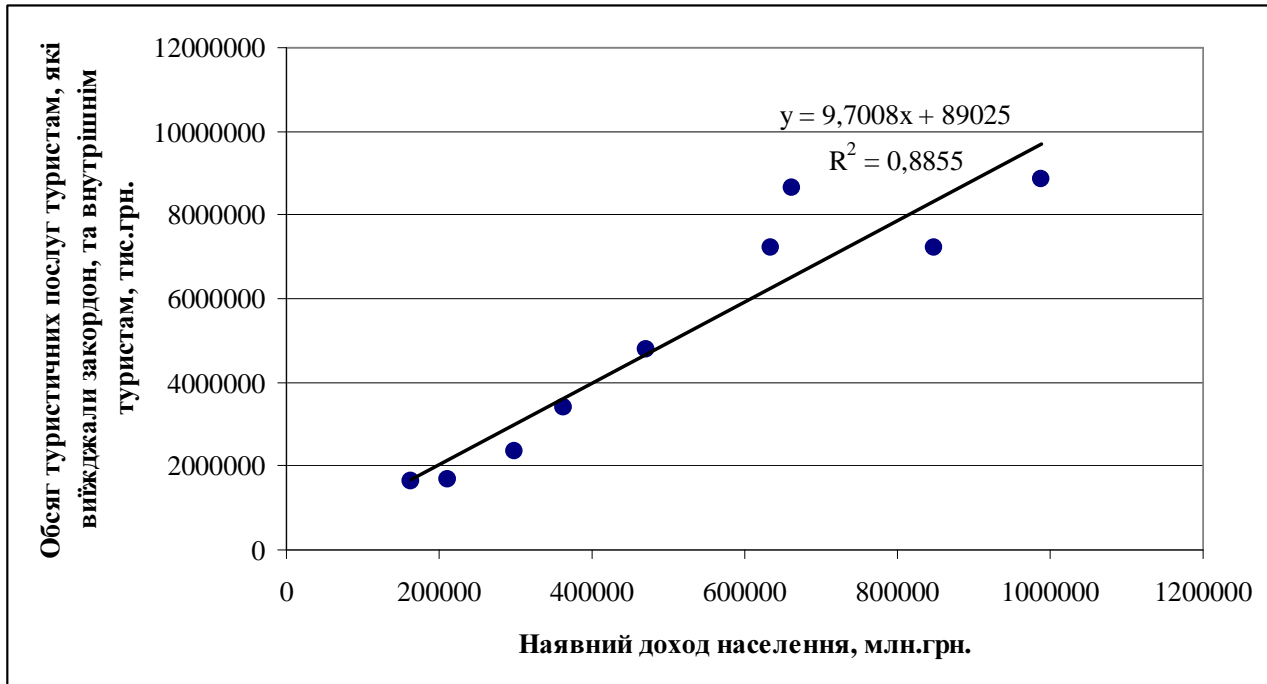

Рис. 5. Залежність між наявними доходами населення і обсягом туристичних послуг за 2003-2011 рр.

За допомогою Microsoft Excel визначили, що пряма залежність між цими показниками описується лінійним рівнянням $y=9,7008x+89025$, де x – наявний дохід населення, y – обсяг туристичних послуг, реалізованих виїзним та внутрішнім туристам. Враховуючи значення коефіцієнта $R^2=0,8855$ та специфіку 2008-2009 рр., розглянуту при попередньому аналізі обсягів туристичної діяльності, можна сказати, що між показниками існує тісний взаємозв'язок. Таким чином, збільшення доходів населення, підвищення рівня його життя зумовлює зростання потреб і, як наслідок, збільшення споживацького попиту на туристичні послуги. Якому туристичному продукту надасть перевагу вітчизняний споживач, іноземному чи національному, буде залежати від конкурентоспроможності послуги та відповідності «ціна-якість».

Висновки з даного дослідження. Таким чином, можна зробити висновки про те, що:

1. Тенденції розвитку туристичного ринку України у значній мірі відповідають загальносвітовим тенденціям. Майже всі країни, задіяні у міжнародному туризмі, відчули негативний вплив глобальної економічної кризи. Головна проблема її наслідків для розвитку туризму в окремих країнах полягає в тому, що саме в період кризи та після кризовий період може відбутись перерозподіл часток країн в загальній структурі міжнародного туристичного ринку. Додаткове підкріплення даного впливу внутрішньодержавними причинами збільшує ризик втрати ринкової ніші та конкурентних позицій країни на світовому ринку туристичних послуг. Зміна негативної динаміки показників розвитку туризму в Україні позитивно свідчить про збереження іміджу країни-виробника якісного туристичного продукту як для споживання громадянами України, так і іноземними відвідувачами.

2. Пряма залежність між доходами населення і обсягом виїзного та внутрішнього туризму свідчить про те, що підвищення рівня і якості життя населення зумовлює необхідність задоволення всезростаючих потреб населення у більш якісному туристичному продукті.

Першочергове завдання полягає у створенні конкурентоспроможного продукту сфери туризму з метою залучення більшої кількості як внутрішніх, так і іноземних туристів. За умов пріоритетності розвитку туристичної сфери, ефективного управління на державному та регіональному рівнях дасть змогу підвищити рівень використання туристичного потенціалу країни і регіонів та забезпечить сталий розвиток регіональних господарських систем.

Література

1. Бутко М. П. Туризм – важлива галузь економіки / М. П. Бутко // Сіверянський літопис. – 1997. – № 4. – С. 3-7.
2. Закон України Про туризм: від 15.09.1995 р., № 324/95-ВР; зі змінами станом на 02.10.2012 // ВВР. – 2012. – N 40. – Ст. 477. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1086.367.10&nobreak=1>

3. Наказ Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності: від 12.11.2003 р., № 142/394. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z1128-03>
4. Самко О. О. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону / М. П. Бутко, О. О. Самко // Економіка та держава. – 2009. – № 6 (77). – С. 33–38.
5. Самко О. О. Особливості формування та функціонування регіонального ринку туристичних послуг / О. О. Самко, М. П. Бутко // Продуктивні сили і регіональна економіка: зб. наук. праць. : у 2 ч. / РВПС України НАН України. – Ч. 2 – К. : РВПС України, 2008. – С. 53–64.
6. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України / За ред. О.Г. Осауленко – К. : ТОВ «Август трейд», 2012. – 559 с.
7. Туризм в Україні : стат. зб. / Державний комітет статистики України. – К., 2008. – 217 с.
8. Туристична діяльність в Україні у 2011 році: стат. бюл. / Державна служба статистики України / За ред. І.В. Калачової – К., 2012.
9. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unwto.org>.

УДК. 336. 71

Бех М.С.
*к.е.н, доцент кафедри фінансів та банківської справи
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільський національний економічний університет*

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Сьогодні жодна країна світу не є повністю економічно ізольованою, оскільки економіки країн є взаємопов'язаними у багатьох аспектах. Цей зв'язок набуває форми міжнародного руху товарів, послуг, трудових та інвестиційних ресурсів, технологій і навіть підприємств. Сьогодні не можна проводити національну економічну політику без урахування її впливу на економіки інших країн. З огляду на відкритий характер української економіки, результативність її ринкових перетворень і економічне зростання залежать від ефективної реалізації грошово-кредитної політики держави, однією із складових якої виступає банківська система. У зв'язку з цим в умовах глобалізаційних змін та інтеграції національної економіки у світову спільноту банківська політика відіграє надзвичайно важливу роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку питань функціонування світової економіки у період глобалізації внесли такі зарубіжні вчені, як А. Алескеро, В. Вороніна, А.Гош, О. Диннікова, Р. Дорнбуш, Г. Кассель, А. Кіреєв, Л. Красавіна, П. Кругман, А. Лузгіна, Р. Манделл, С. Моїсеєв, М. Обстфельд, С. Роджер, М. Стоун, А. Улюкаєв, М. Флемінг та інші.

Питання, пов'язані з розвитком банків в період глобалізації України, широко висвітлюють такі вітчизняні науковці та практики, як С. Аржевітін, А. Барсеґян, О. Береславська, Я. Белінська, С. Боринець, Т. Вахненко, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, О. Дзюблюк, Ф. Журавка, В. Козюк, Б. Лапчук, В. Міщенко, П. Нікіфоров, О. Пасічник, О. Петрик, О. Рогач, І. Співак, О. Шаров, Т. Шемет, В. Ющенко та низка інших. Однак, як засвідчать результати дослідження, проблема розвитку економіки України в умовах глобалізації потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні впливу глобалізаційних процесів на розвиток економіки України. Теоретико-методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, застосування яких дало змогу досягти поставленої мети. До них належать: методи наукової дедукції та індукції, порівняння та систематизації, синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна трансформація різних сторін життя людського суспільства є найважливішою рисою сучасного світового розвитку. Світова спільнота дедалі виразніше постає як функціонально взаємопов'язана цілісна система. Глобалізація світової економіки створює нове "навколишнє середовище" для економічного зростання країн, визначаючи нові орієнтири їхньої економічної політики. Динамічні зміни у світовому господарстві становлять "глобальні виклики" багатьом країнам. Економіка глобалізується внаслідок виникнення нових форм конкуренції, коли дедалі більше суб'єктів світогосподарських зв'язків не мають певної державної належності. Щодо України, то проблема тут полягає в тому, що процес її інтеграції у світову економіку в рамках процесів глобалізації відбувається за умов реформування власної економіки при одночасній трансформації зовнішньоекономічних зв'язків. Сучасні економічні реформи в Україні нашоухуються на одну загальну